

Yoriczek

Milan Cimerák / Vesna národů – Wiosna ludów

Brněnskému Divadlu na provázku¹ se díky konceptu nepravidelné dramaturgie a prozíravosti svých členů, podařilo v době totality uvést množství inscenací a projektů, jež unikly cenzuře. Jedním z takových počínů byl i mezinárodní projekt *Vesna národů – Wiosna ludów*.

Po účasti na mezinárodním festivalu začíná DNP na přelomu roku 1978/79 intenzivně spolupracovat s polským Teatrem 77². Jak se ukázalo již na Festivalu

1 Dále jen DNP

2 Teatr 77 je soubor studentského divadla, který založili scénáristé a režiséři Ryzsard Bigosinski a Zdislaw Hejduk. Roku 1970 měla premiéru první inscenace *Rosjo żono moja/ Rosjo żeno moje* podle textů Alexandra Bloka a výraznější ohlas získalo představení *Kolo czy tryptyk? / Kolo či triptych?* (1972) o vztahu k historii a tradici, na které navazovala *Pasja II. / Hněv II.* (1972) a *Retrospektywa / Retrospektiva* (1973). Po premiéře nazvané *Budowa/ Stavba* (1977) došlo ke spolupráci se Stockholmským Theater 9 a oba soubory se staly zakládajícími členy mezinárodní federace otevřeného divadla / International federation of independent theatres. Kolektivní inscenace *Skryżowanie/ Křížovatka* (1978, Stockholm, Lodž) vyznačovala i přes rozdílné

otevřeného divadla v Olešnici/Wrocławu, kde se DNP podílelo na projektu „Naděje“, obě divadla usilovala o společnou scénickou výpověď.

Vesna národů – Wiosna ludów měla premiéru 22. 10. 1979 v Lodži v Paláci Poznaňských. Po premiéře následoval týden repríz. Prostřednictvím IFITu³ bylo zajištěno pozvání inscenace na prestižní Mezinárodní divadelní festival ve Stockholmu, kde byl výkon DNP hodnocen odborníky i švédským tiskem jako nejuspěšnější z přítomných dvanácti souborů. Při příležitosti Stockholmského festivalu se DNP stává tajným členem organizace IFIT. Oficiální členství by totalitní cenzurou nebylo schváleno. 26. 1. 1980 po sérii domluv s úřady se dokonce *Vesna národů – Wiosna ludów* dočkala premiéry v Procházkové síni Domu umění v Brně.

Příprava projektu trvala zhruba rok. Soustředění⁴, na kterých vznikala postupně společná divadelní výpověď, jsou však náhle Ministerstvem kultury ČSSR zakázána. DNP se pouští do jednání s krajanskými úřady dohlížejícími na kulturu. Po mnoha dramatických peripetiích a konfliktech s cenzurou je DNP povolen odjezd do Lodže, kde mohou inscenaci dokončit. Členové participovaných divadel pořádají konečné zkoušky v opuště-

společenské i umělecké zkušenosti souborů společně směřování k „pravdě o světě, kde žijeme, i o nás samotných (Hejduk).

3 IFIT: Mezinárodní federace nezávislého divadla působící od 70 let v Evropě a USA sdružující řadu předních alternativních souborů (Comuna Baires, Teater 9, Teatr 77, Domino, Den Bílý Hest aj.)

4 Soustředění probíhala na Komáří louce ve Strmilově.

ném klášteře na Mazurských jezerech, který jim poskytlo polské ministerstvo kultury. O průběhu zkoušek hovoří P. Scherhauser: „Byli jsme tam prakticky sami a v takovém prostředí se tradičně udělá nejvíc. Vždycky večer se sešel úzký okruh hlavních tvůrců a dohodla se práce na další den. Dopoledne pak soubory zkoušely odděleně, a odpoledne se většinou zkoušelo dohromady“ (Kravka, 1980). Soubor je následován speciální schvalovací skupinou, která má klást projektu překážky, v diskuzích na mezinárodní úrovni však nemá sílu inscenaci zakázat.

Vesna narodů – Wiosna ludów byla tématicky zaměřena na události revolučního roku 1848. V historii Čechů i Poláků má toto období revolučního pnutí před polovinou 19. století význam jako závazná etapa snah o národní a sociální osvobození a sebeurčení. Tradice revolučních hnutí obou národů předznamenávaly spolupráci souborů i možnou cestu při budování vlastních států. Umělci a umělecké kolektivy v obou zemích vytvořily podmínky pro hledání nových, kvalitativně vyšších forem umělecké spolupráce a bylo jakousi nepsanou povinností tyto možnosti využít. Impulzem pro rozvoj aktivity tohoto typu v oblasti divadla měla být právě společná inscenace DNP a Teatru 77.

Autory textu byli Pavel Chmielevski, Zdzisław Hejduk, Peter Scherhauser, Petr Oslzlý a Andrzej Podgórski. Kromě Pavla Chmielevského byli tito současně režiséry inscenace. Scénář byl rozdělen do tří částí (Prolog, Kaleidoskop, Slovanský sjezd), ve kterých se vedoucí úloha souborů proměňovala. Prolog byl převážnou záležitostí Teatru 77. DNP

v něm vystoupilo až ke konci, v samostatné scénické sekvenci společně s Poláky. Kaleidoskop střídal polské a české scény. V třetí části pak soubory vytvořily jednotné těleso, a zakončily jej podobně jako v prologu neformální „nedivadelní“ výpovědi o naléhavé potřebě mezilidské spolupráce národů. Jednotlivé scény pracovního scénáře zachycují hlavně textovou složku i odkazy na literaturu. Scénář je důslednou montáží historické literatury, dokumentů, dobových písní a úryvků uměleckých děl odrážejících zpracovávané události.⁵

Sled scén *Vesny narodů – Wiosny ludów*:
Prolog:

- I. Přísaha polských karbonářů.
- II. Založení a přísaha Mickiewiczovy legie v Římě 29. V. 1948.
- III. Audience Mickiewiczze žádajícího o pomoc pro Polsko.
- IV. Salón v Paříži (Friderik Chopin, František Zach, George Sando-

⁵ Prameny z nichž čerpal scénář, byly: Mickiewicz, A. *Legion Mickiewicza rok 1848*. Žáček, V. *Čechové a Poláci roku 1848*. Sabina, K. *Objasnění co je konstituce*. Fukačová, J. *Bianca und Giuseppe oder Die Franzosen vor Nizza*. Výňatky z časopisu Včela č. 36., 37., 40., 86., jejímž redaktorem byl K Sabina. Slavný protest a návrh Kocourkovských. Kieniewicz, S. *Polská revoluce r. 1846*. Janík, M. *Zeslanie Szely na Bukowine. Letáky z roku 1848* uspořádané M. Novotným, Václavková, J. *Písně roku 1848*. Bajerová, A. *Svatodušní bouře v Praze r. 1848*. Žáček, V a kol. *Slovanský sjezd v Praze roku 1848*. J, V, Frič. *Paměti III*. Minkowska, A. *Organizacja spiskowa 1848 w królestwie polskim*. Wisocki, W. *Kongres Slowianski w r. 1848 i sprawa Polska*. Roubík, F. *Český rok 1848*. lidová píseň: *Hej, Slované*

- vá, Lamertine – ministr zahraničí francouzské vlády, polští legionáři a emigranti).
- V. Setkání obou divadelních skupin – vytvoření společné výpovědi.

Kaleidoskop Rakousko-uherského mocnářství – „vězení národů“.

- I. Cesta poražených polských povstalců-emigrantů.
- II. V hospodě Petra Fastra čeští radikálové Sabina a Frič připravují svolání k národu.
- III. Smrt polského povstalice
- IV. Události spojené s uvedením opery Bianca und Giuseppe
- V. Obrazy z Krakovského povstání 1846 – Manifest lidové vlády z 22. ledna 1846. Výpověď Jakuba Szeli.
- VI. Hra ve „vězení národů“ Rakousko-uherské monarchie – vězeňské divadlo
- VII. Hra pokračuje – zpověď polského legionáře.
- VIII. Činnost Lvovského velitele policie Sacher-Masocha. Důkazy o tajných revolučních spolcích polských a slovanských studentů ve Vídni. Polák Radziejewský vypovídá o projektu hraběte Potockého, který chtěl na podporu pražského povstání nechat zhotovit „tank“ vyzbrojený sestavou kos a seker.
- IX. Pozvání na Slovanský sjezd v Praze 29. IV. 1848.

Slovanská Merenda – Slovanský sjezd v Praze 1848

- I. Uvítání účastníků sjezdu – Čechů, Moravanů, Slováků, Poláků, Jugoslávců a Rusů.
- II. „Výměna písní“.

- III. Zahajující zasedání sjezdu.
- IV. Sjezd.
- V. Diskuze – příspěvky K. Libelta, P. J. Šafaříka, M. Bakunina, F. Zacha, Brliče a K. Sabiny.
- VI. Ples pokračuje – „slavnostní“ tanec Windischgrätze s chotí.
- VII. V Praze obklíčené rakouskými vojsky vyhlašují účastníci Slovanského sjezdu Manifest k evropským národům,
- VIII. Zásah rakouského vojska proti účastníkům sjezdu. Počátek pražské revoluce

Text mohl být vnímán nejen jako projev soudržnosti socialistických národů, ale rovněž jako výzva k revoluci. Jak chtěli sami tvůrci: „smyslem neměla být historická rekonstrukce, ale současná reflexe historických událostí.“ (Scherhauser, 1996:31) Petr Oslzlý si proto vyžádal lektorský posudek k pracovnímu scénáři, který by měl zaručit schválení choulostivého scénáře. Odpovídající zpráva o scénáři vypracovaná Dr. Vladislavem Šťastným vyzdvihla politickou angažovanost podporující komunistický režim a potvrdila důsledný výběr pramenného materiálu. Dle posudku nejde o text apokryfní. Neobsahuje aktualizované parafráze, ale pouze přesné citace⁶. Scénář byl schválen a mohl být soubory zpracován.

Podobu představení si lze částečně představit díky recenzím a zprávám, které jej hodnotily a popisovaly. „Inscenace [...] není ideálně sourodé představení. Ale o to vůbec nešlo. Tato společná divadelní výpověď nechce být zaokrouhleným

⁶ Lektorský posudek (ve vlastnictví archivu Divadla Husa na provázku)

a vybroušeným uměleckým tvarem. Je účinná a autentická právě ve své nesce-lenosti, v níž se funkčně uplatňuje dvojí národní živel. Poláci jsou ve svém projevu zanícenější, patetičtější, více akcentují dramaticky vyhocené vyznění každé akce, mají preciznější jazykovou kulturu. Česká polovina třicetiletého obsazení vystupuje civilněji. Na dně jejich herectví je cítit tón kritické ironie a náznak lehkého odstupu k zobrazovanému, který však nikterak neruší místy až sugestivní vyznění jednotlivých výstupů.“(Zemědělské noviny, 1980b) Hudba, kostýmy⁷ i choreografie těžící z národní specifičnosti zúčastněných a jejich rozdílnosti vytváří zvláštní dynamické napětí a dodává inscenaci jednotný styl a řád. Ze zprávy o brněnském představení: „V prologu se herci setkávají s publikem ve foyeru divadla. Teatr 77 sugestivně rozehrává přísahu členů Mickiewiczovy legie. Ve druhé části [...] podává obraz prohnitého rakousko uher-ského mocnářství. Třetí sekvence evo-kuje události kolem Slovanského sjezdu v Praze. A samotný závěr pak vyznívá v ideový odkaz revolučních tradic obou národů [...] Hudba, tanec, zpěv poda-ly pomocnou ruku rychlému spádu hry.“(Čs. voják, 1980) Po prologu ve foyeru se brněnští divá-ci odebírají do Procházkovy síně Domu umění, „kde jsou herci ze tří stran obklo-peni diváky a hrají jen v nejjednodušším náznaku s minimálním počtem rekvizit.

7 Výtvarníky inscenace byli Boris Mysliveček a Krzysztof Rynkiewicz. Hudební stránka byla v rukou Miloše Štědróně a J. Waclawského. Karel Bundálek Rovnost. Vesna národů. Brno. 31. 1. 1980

Po přechodu do prvního patra a rozesa-zení diváků, začíná se scénou přicho-du poražených polských revolucionářů do Vyškova. Praktikáblly se stávají stoly v hospodě, na nich se objeví pár plecho-vých püllitrů, v kuželu světla, zasypáva-ní papírovými květy, vcházejí poražení Poláci. V podobném duchu jevištní poeti-ky, kdy náznak, světlo, zvuk a stylizova-ný pohyb vytváří hlavní „jazyk“ inscena-ce, odehrává se dalších více než 60 minut společné divadelní výpovědi.“ (Engel, 1980) Silně působila scéna tance genera-řla Windischgrätze s chotí na stole, u kte-rého ještě před chvílí zasedali delegáti ze slovanských zemí. „Sjezd je rozmetán, z televizorů umístěných v rohu místnosti se ozve hlas komentátora, který zhodno-tí z pozic marxistické filozofie a histori-ografie důvody neúspěchu celého revo-lučního hnutí r. 1848[...] herci mezitím zmizeli, neděkují se, diváci se pomalu zdvihají a odcházejí.“(Engel, 1980) Zdi-slaw Hejduk se v tisku zmínil o disku-zích, které po jejich představení probí-hají, tyto rozmluvy se nedotýkají pouze představení a zabíhají do oblasti politiky. Je tedy možné, že podobná diskuse se konala i po brněnském představení „vět-šina našich představení pokračuje disku-sí, stejně jako u *Vesny národů*“ (Země-dělské noviny, 1980a). Jinou zmínku o diskusích se však nepovedlo najít.

Jeden z náhledů na *Vesnu národů* – *Wio-snu ludów*, která byla hrána ve Stockhol-mu 1979 od Catherine Itzin:

„Úspěchem festivalu bylo navázání spo-lupráce mezi Čechy a Poláky (úspěch velice důležitý s ohledem na obecné poli-tické klima) a jejich představení *Vesna národů* – hluboce emocionální, odvážná

hra o represí. Akce byla bezpečně umístěna do roku 1848, roku, kdy oba národy spolupracovali na připravované revoluci. Polští povstalci hledali v Brně útočiště, v době Krakovského povstání, zatímco čeští radikálové chtěli vyvolat v lidech touhu po boji za svobodu a nezávislost. Pražský Slovanský sjezd vydal manifest směřovaný všem evropským národům. V průběhu představení se odehrává divadlo na divadle: zkouška opery, která měla mít svou premiéru 1848, v době propuknutí revoluce. Cenzura nakonec hru nezakázala, ale vymohla si alespoň změnu libreta: francouzská armáda nemůže vyhrát⁸. A tak Francouzi v opěře prohrávají, ale způsobem v podstatě triumfujícím. Tímto motivem se také nechaly inspirovat skupiny zpracovávající téma. Přesto, že představení končí zasáhnutím nepřátelských vojsk do pražského sjezdu, podaří se účastníkům podníit revoluci v Praze. Samozřejmě že v roce 1848. Byl to elektrizující, nápaditý a vynalézavý projekt. Politické divadlo v celé své okázalosti.“ (Itzin, 1979)

Vesna národů – Wiosna ludów byla tedy zřetelnou výpovědí o útlaku občanů vrchností. Vrchností byl v tomto případě totalitní režim vládoucí v obou státech. Síla tohoto představení byla tedy nejenom v dobře odvedeném řemesle, ale také ve skrytém smyslu, který dokázal odhalit každý, kdo situaci nesvobody dennodenně prožíval. Na straně druhé se však mluví o národu slovanském, kte-

rý povstane proti nepříteli. Představení by se dalo číst jako podpora socialismu a jeho povstání proti západnímu kapitalismu. Pravý smysl *Vesny národů – Wiosny ludów* se snažil obrátit dr. Jaromír Kaláb, který byl v roce 1979 náměstkem ředitele Státního divadla v Brně. V tisku prohlásil, že *Vesna národů – Wiosna ludów* „Vykresluje společné tradice obou národů v revolučním boji za společenský pokrok, kdy si proletariát začíná uvědomovat své historické poslání.“ (Rovnost, 1979a) Interpretace projektu jako výzvy k revoluci proti komunismu byla však ve spojení s nedávnými událostmi Jara 68 víc než převažující. *Vesna národů – Wiosna ludów* jako by lidem připomněla, co se vlastně roku 1968 stalo. Když se koncem ledna 1980 odehrála v Brně premiéra *Vesny národů – Wiosny ludów* vyvolala u diváků obrovský spontánní ohlas. Ač nemáme mnoho relevantních zdrojů, je více než pravděpodobné, že u divácké obce došlo k uvědomění si podrobností a okolností všedního, režimem ovládaného života.

Kolem mezinárodní inscenace, jejímž tématem je revoluce v roce 1848 jako metafora roku 1968, narůstají cenzurní obtíže takovou měrou, že je posléze její další uvedení v Brně⁹ i v zahraničí znemožněno. Z novinových útržků chválicích Vesnu Národů jako jedinečný a skvělý počín, který se dočká uvedení i v Praze a v mnoha evropských zemích se tak stávají plané přísliby, které měly pouze ilustrovat atmosféru svobody. V reakci na uskutečnění *Vesny národů* –

8 Jednalo o operu skladatele Jana Bedřicha Kittla *Bianca und Giuseppe, aneb Francouzi před Nizzou*. Libreto napsal Richard Wagner. Opera se odehrává v Nizozemsku za bojů „mořských gězů“, povstalců proti Španělům.

9 Představení se v Brně mělo odehrát celkem pětkrát. O velkém zájmu hovoří fakt, že všechny lístky byly předem vyprodány.

Wiosny ludów a dalších „ideově závadných“ aktivit DNP je novým uměleckým šéfem jmenován člen komunistické strany Jaroslav Tuček¹⁰. Vnitřní svoboda DNP je narušena a divadlo začíná být kontrolováno zevnitř. Toto jmenování však neproměnilo vůdčí funkci osobnosti DNP. Šlo o krok administrativní, který naštěstí výrazně nezasáhl do sféry tvůrčí a organizátorské. I přes mnohá napomenutí a překážky si tvůrci zachovávají netendenční a svobodné postoje a plánují další odvážné projekty.

10 Je třeba dodat, že Jaroslav Tuček v této pozici získává neopakovatelnou životní zkušenost, která postupně silně promění jeho názorovou orientaci. Z vedení divadla odstupuje 1. ledna 1990.

Prameny:

- BUNDÁLEK, Karel. 1980. *Vesna národů*. In *Rovnost*, Brno. 31. 1. 1980.
1980. „Provázek“ + Teatr 77. In *Čs. voják*. Praha, 31. 3. 1980.
- ENGEL, Tomáš. 1980. *Experiment*. In *Scéna 80*, čís. 4. roč. 5. Praha 1980.
- ITZIN, Catherine. *Tribune*. Teatr 77. IFIT. Redakce: Zdislaw Hejduk, Tomasz Bieszczad, Agnieszka Kietlińska. Lodž, ul Zachodnia 56. Uloženo v archivu CED Brno.
- KRAVKA, Jaroslav. 1980. Brněnský večerník se ptá. In *Brněnský večerník*, 29. 1. 1980.
- NEKOLNÝ, Bohumil. *Studiové divadlo a jeho české cesty (Polemika o problémech, konfliktech a myšlení)*. Praha: Scéna, 1992.
- OSLZLÝ, Petr. a kol. *Divadlo Husa na provázku 1968(7)–1998 (kniha v pohybu I...)*.

- Brno: Nakladatelství Ulita a Centrum experimentálního divadla, 1999.
- (ČTK). 1979a. Po návratu z Lodže. In *Rovnost*, Brno. 29. 10. 1979.
- (ČTK). 1979b. Potlesk brněnským souborům. In *Rovnost*, Brno. 22. 11. 1979.
- SCHERHAUFER, Peter. *Divadelné projekty Divadla Husa na provázku*. Bratislava: Národné osvetové centrum, 1996.
1980. Společná divadelní výpověď. In *Svobodné slovo*. Praha, 31. 1. 1980.
- 1980a. Divadlo bez hranic. In *Zemědělské noviny*. Praha. 14. 2. 1980.
- [om]. 1980. *Vesna národů*. In *Zemědělské noviny*, Praha. 20. 2. 1980.

Bc. Milan Cimerák (1984) absolvoval roku 2005 Janáčkovu konzervatoř v Ostravě, obor hudebně dramatický. Následující rok se stal studentem oboru Teorie a dějiny divadla na Masarykově univerzitě, kde prozatím zakončil studium úspěšně složenou státní zkouškou (leden 2009). Je členem amatérského divadla Semtamfór Slavičín a studentského experimentálního divadla PuMoWo.

Summary

Milan Cimerák: Vesna národů – Wiosna ludów

Vesna národů – Wiosna ludów is an example of political theatre opposing the Czechoslovak totalitarian regime. It uncovers the dramaturgical and staging methods which the Theatre On a String used when introducing this and other ambitious projects. At the same time, it is a significant chapter of Theatre on the a String, which confirms cooperation with international, above all Polish, theatre companies. An integral part is also reception in media, reflecting public acceptance of the production.